

Skicklig undervisning

SOM LEDER TILL LÄRANDE I PRAKTIKEN

Du håller i en handbok för alla som vill maximera elevernas lärande:

- *Lärare som vill omsätta vetenskaplig grund i praktisk handling*
- *Utvecklingsledare som vill leda kollegialt lärande för samsyn*
- *Skolchefer och rektorer som vill organisera systematiskt fokus på evidensbaserad skicklig undervisning i varje klassrum och jämföra med elevresultaten över tid.*

SMAKA-PÅ-VERSION
Detta är hela kapitlet om dimension 1 för att du ska kunna bilda dig en uppfattning om hur konkret detta är efter mer än 1800 lektionsobservationer.

Copyright © Skolkompaniet

Undervisningsskicklighet i praktiken är skapat av Skolkompaniet i samarbete med Fibbla Kompetens samt BRAVOLesson/Successful Schools.

Kopieringsförbud! Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen! Det är inte tillåtet att kopiera boken eller dess innehåll. Skolan/organisationen som har köpt boken har rätt att kopiera och använda det på den egna skolan enligt det av skolan/organisationen undertecknade licensavtalet. Det är ej tillåtet att kopiera eller distribuera boken och dess innehåll vidare till någon annan skola, kommun eller organisation på något sätt. Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlägga ersättning till upphovsman/rättighetsinnehavare.

Detta är andra utgåvan första tryckningen av *Undervisningsskicklighet i praktiken*, augusti 2022.

Tryck: Exakta Creative, Hässleholm, 2022.

ISBN 978-91-984788-1-5

Den här smaka-på-versionen har det kompletta innehållet för dimension 1, inklusive koppling till styrdokumentet och forskningsbakgrund..

Del 1.

1. Mål som utgångspunkt för lärande

2. Lärandemiljö

3. Elevernas delaktighet i lärandet

4. Synliggörande av lärandet

5. Användning av respons för lärande

Del 2.

6. Lektionens planering och genomförande

7. Lärares ledarskap i klassrummet

8. Stöd till elever med olika behov

9. Användning av rutiner

10. Samarbetslärande

Innehåll

OBS. Sidnumreringen gäller den kompletta boken.

INLEDNING	SID 5
1. FÖRORD - 100 MILJONER LEKTIONER	SID 10
2. SÅ HAR OBSERVATIONSLAGET UTVECKLATS OCH PRÖVATS	SID 14
3. OBSERVATIONSUNDERLAGET - MATRIS	SID 16
4. DEL 1. LÄRANDEPROCESSER STYRDOKUMENTEN, FORSKNINGSSTÖD OCH IAKTTAGBARA LÄRARAKTIVITETER	SID 21
5. DEL 2. GENOMFÖRANDE STYRDOKUMENTEN, FORSKNINGSSTÖD OCH IAKTTAGBARA LÄRARAKTIVITETER	SID 44
6. UTBILDNING KRING UNDERLAGET	SID 70
7. SÅ FUNGERAR UNDERLAGET I VERKTYGET BRAVOLESSON	SID 76
OBSERVATIONSUNDERLAGETS ANATOMI	SID 82
SLUTNOTER	SID 86

Del 1 - Lärandeprocesser

PÅ DE FÖLJANDE SIDORNA BESKRIVS KOPPLINGEN
TILL STYRDOKUMENTEN, EXEMPEL PÅ
FORSKNINGSSTÖD SAMT IAKTTAGBARA
LÄRARAKTIVITETER.

1. Mål som utgångspunkt för lärandet

ELEVERNA FÖRVÄNTAR SIG:

LÄRARE SOM VISAR KUNSKAPENS
ANVÄNDARVÄRDE FRAMFÖR FORMELLA KRAV OCH
SOM KOMMUNICERAR ATT LÄRANDE ÄR MÖJLIGT
FÖR ALLA.

Detta säger styrdokumentet

Målen anger inriktningen på skolans arbete
(Lgr 22, s. 11)

Målen bör göras tydliga och eleven vara delaktiga i intentionerna med undervisningen (Kunskapsbedömning i Skolan, Skolverket, 2011, s 24)

Läraren ska tydliggöra vilka vetenskapliga grunder, värderingar och perspektiv som kunskaperna vilar på och vägleda eleverna så att de kan ta ställning till hur kunskaper kan användas, (Gy 11, s.6)

Elevernas möjligheter att utöva inflytande på utbildningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har. (Gy 11, s.2)

Tre processer beskrivs som viktiga utgångspunkter i arbetet med att göra eleverna förtrogna med kunskapskraven:

1. Försäkra dig om att du själv är klar över vilken förmåga eller vilket kunnande eleverna ska utveckla och planera därefter lektionsaktiviteten.
2. Tala med eleverna både om vad de ska lära och vad de ska göra. Diskutera även hur arbetet är tänkt att se ut när det är färdigt. Dessa klargöranden kan vara viktiga att förmedla i både tal och skrift.
3. Planera så att eleverna får möjlighet att sätta sig in i kunskapskrav och kännetecknen på kvalitet genom att ge möjlighet till självvärdering eller kamratvärdering.

(Slemmen, 2010, från Kunskapsbedömning i Skolan, Skolverket, 2011, s 41)

För Vux gäller samma beroende på vilken skolform eleverna kompletterar.

1. Mål som utgångspunkt för lärandet

Utvecklingssteg	Iakttagbara kriterier kan exempelvis vara
<i>Lärare och elever har samma uppfattning av lektionens mål, som är kopplade till kursplanen</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lärandemål (vad som ska läras under lektionen – inte bara vad som ska göras) är presenterade och läraren har kontrollerat att eleverna förstått målen korrekt. • Läraren har visat hur målen är kopplade till kursplanen. • Eleverna har fått möjlighet att reflektera kring lärandemålen.
<i>Lärarna anger lärandemål, men de är inte fullt förstådda av eleverna</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Läraren har presenterat lärandemål men har inte kontrollerat hur eleverna förstått dem • Lärandemålen är otydligt formulerade. • Eleverna visar under lektionen att de inte helt förstått vad de förväntas lära sig.
<i>Mål finns men de är inte tydligt formulerade muntligt eller skriftligt</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Läraren kan efter lektionen beskriva de lärandemål som lektionen utformats runt. • Lektionens olika moment hänger samman men det är inte tydligt vilket lärande det ska leda till • Läraren har inte i skrift eller tal formulerat några lärandemål för eleverna.
<i>Inga mål används som utgångspunkt för elevernas lärande</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Läraren kan efter lektionen inte ange vad eleverna specifikt skulle lära under lektionen.

Vårt perspektiv

Inför varje lektion bör elever och lärare ha samma bild av vad som skall läras under lektionen. Lärandemålen är utbrutna ur det övergripande mål som skall nås under undervisningsavsnittet och konkretiserade så att de är iakttagbara och utvärderingsbara. Det innebär att måluppfyllelse visas i handling.

Lärandemålen skall vara anpassade till vad eleverna lärt tidigare (lektionens "entry ticket") och skall ligga till grund för lektionens "Exit ticket".

Lärandemålen kan anges för samlad klass och/ eller som unika mål för varje elev, lärpar eller samarbetsgrupp. Lärandemålen presenteras muntligt och om de är gemensamma för klassen också skriftligt. Läraren måste innan lärandet startar kontrollera hur eleverna uppfattat lärandemålen och vid behov förklara målen så att eleverna förstår deras innebörd. Målet/målen bör vara formulerade så att samtliga elever kan arbeta för att nå dem, om än på olika nivåer.

Läraren bör visa/exemplifiera för eleverna hur det ser ut när målen är uppnådda. Vad är det man kan när man kan något?

Annars blir det som med Nalle Puh: "Om man inte vet vart man ska, är det ingen idé att skynda sig. Man vet ju ändå inte när man är framme".

Naturligtvis måste målen kombineras med framgångskriterier och förslag på tillvägagångssätt. Vi betonar också vikten av att lärarna formulerar språkliga mål som gör det möjligt för eleverna att nå lärandemålen.

Forskningsstöd

Undervisning är framgångsrik, eller effektiv i den utsträckning som den uppnår vad den avser att uppnå. (Mager, 1988, s. 9)

Mål förser oss med en bas för:

1. urval för undervisningsinnehåll och val av undervisningsmetoder.
2. att utvärdera undervisningens framgång
3. att hjälpa eleverna att organisera sina studieaktiviteter så att han/hon når de mål som uppställts. Kortare uttryckt, om du vet att du ska resa har du större möjligheter att nå destinationsorten. (Mager, 1988, s. 14)

Vi måste kunna skilja mellan avsedda lärandemål och de läraktiviteter som vi hoppas ska leda till målen. Jag frågar ofta lärare "Vilka är dina lärandemål för den här lektionen?" Många gånger svarar lärarna genom att säga något som "Jag tänker låta eleverna ..." och sedan nämner de en aktivitet. När jag följer upp med att fråga vad läraren väntar sig att eleverna ska lära sig genom aktiviteten, möts jag ofta av en tom blick, som om frågan är meningslös eller banal. (William, 2013, s.77)

Ett meningsfullt undervisningsmål utmärks av att följande element ingår:

- 1 Prestation (Vad ska eleven kunna göra)
- 2 Miljöbetingelser (Under vilka förhållanden förväntas prestationen inträffa)
- 3 Kriterium (Vilken kvalitet eller nivå på prestationen krävs för att den ska anses acceptabel) (Mager, 1988, s. 31)

Forskning om formativ bedömning visar att elever blir mer motiverade om de har ambitiösa lärandemål.

(Timperley, 2013, s.63)

Exempel på metakognitiva strategier är:

1. att vara medveten om mål och kunskapskrav,

2. att kunna formulera mål

3. att dela upp omfattande lärandeuppgifter i mindre deluppgifter, (Håkansson & Sundberg, 2012, s. 76-77)

... planering, förankring av mål, innehåll, arbetsformer och bedömning bör identifieras tydligt. (Higgins, Baumfield & Hall, 2007, från Håkansson & Sundberg, 2012, s. 133)

Att bara tillbringa mer tid med en aktivitet resulterar inte i att skickligheten förbättras om det inte sker en medveten ansträngning för att förbättra prestationen och de viktiga delarna är faktorer som handledning, undervisning, målformulering och återkoppling. (Hattie & Yates, 2014, s. 61)

1. Att klargöra, delge och skapa förståelse för lärandemål och kriterier för framsteg.

2. Att åstadkomma effektiva klassrumsdiskussioner, aktiviteter och inlärningsuppgifter som visar att lärandet har skett.

3. Att ge feedback som för lärandet framåt.

4. Att aktivera eleverna till att bli läranderesurser för varandra.

5. Att aktivera eleverna till att äga sitt eget lärande.

(William, 2013, s. 18)

Flera skoldistrikt har påbjudit att varje lektion ska börja med att läraren sätter ett lärandemål. Resultaten av detta blir ofta ett ytligt synsätt på frågan om att göra eleverna delaktiga av aktuella lärandemål. Läraren skriver målet på tavlan, eleverna skriver av målet i sina skrivböcker, och sedan bryr man sig inte om målet under resten av lektionen vilket har beskrivits som ett "mål för gallerierna". (William, 2013, s. 71)

Att tydliggöra mål och kunskapskrav är nämligen att konkretisera dem i en tänkt undervisning. Undervisningen måste planeras så att den kan

leda fram till att eleverna får möjlighet att visa vad de kan på olika betygsnivåer. (Lundahl, 2011, s. 90)

Att bara göra målen synliga innebär inte att skapa förståelse för målen, utan att eleverna är delaktiga i hur förståelse skapas.

(Klapp, 2015, s 158)

Vi vet att tydlighet när det gäller lärandemål är viktigt för att lyckas med lärandet. (Hattie & Zierer, 2019, s.20)

De språkliga målen kompletterar ämnesmålen och synliggör vad undervisningen måste innehålla för att eleverna ska kunna utveckla ett ämnesspråk och ett skolspråk att tänka och lära på. De språkliga målen innebär mål som kräver att eleverna ska tala, lyssna, läsa och skriva.

Att utveckla ett ämnesspecifikt ordförråd kan vara en viktig del av de språkliga målen för att eleverna dels ska kunna delta i undervisningen, dels kunna nå de konkretiserade kunskapsmålen som sätts upp, här kallade ämnesmål, och i förlängningen uppnå kunskapskraven i det aktuella ämnet. (Kaya, 2016, s. 235)

Forskningsstöd - komplett referenslista

EN DEL AV UPPDRAGET:

ATT UTVECKLINGEN AV UNDERVISNINGEN VILAR PÅ
EVIDENS OCH FORSKNING KRING DIMENSIONER AV
SKICKLIG UNDERVISNING.

Alla de olika exemplen från forskning som finns samlade ovan för respektive av de 10 dimensionerna av skicklig undervisning är hämtade från följande referenser.

Källor

- 1) Bryk, A.S, m. fl. (2018). **Att förbättra skolan för alla**. Lund, Studentlitteratur.
- 2) Carlgren, I. (2015). **Undervisningskulturer och undervisningspraktiker**. Göteborg, Daidalos.
- 3) Hageskog, C-A & Gerrevall, P. (2019). **När allt står på spel**. Lund, Studentlitteratur.
- 4) Hargreaves, A. & Fullan, M. (2013). **Professionellt kapital – att utveckla undervisningen i alla skolor**. Lund, Studentlitteratur.
- 5) Hattie, J & Yates, G. (2014). **Hur vi lär**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 6) Hattie, J. & Zierer, K. (2019). **10 Förhållningssätt för framgångsrik undervisning**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 7) Hirsh, Å. (2016). **Skolans dokumentation – ur ett pedagogiskt och juridiskt perspektiv**. Stockholm, Liber.
- 8) Hirsh, Å. (2017). **Formativ undervisning**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 9) Hirsh, Å. (2020). **Relationellt ledarskap i klassrummet - så skapas magi**. Stockholm, Natur & Kultur.

- 10) Håkansson, J & Sundberg, D. (2012). **Utmärkt Undervisning**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 11) Håkansson, J & Sundberg, D. (2016). **Utmärkt Skolutveckling**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 12) Håkansson, J & Sundberg, D. (2020). **Utmärkt ledarskap i skolan**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 13) Kaya, A. (2016) **Att undervisa nyanlända**. Stockholm, Natur & Kultur
- 14) Klapp, A. (2015). **Bedömning, betyg och lärande**. Lund, Studentlitteratur.
- 15) Körling, A-M. (2015). **Undervisning mellan oss**. Stockholm, Lärarförlaget.
- 16) Lundahl, C. (2011). **Bedömning för lärande**. Stockholm, Norstedts förlag.
- 17) Mager, R. F. (1988). **Att formulera undervisningsmål**. Lund, Studentlitteratur.
- 18) Nottingham, J. (2013). **Utmanande undervisning i klassrummet**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 19) Samuelsson, M. (2017). **Lärandets ordning och reda**. Stockholm, Natur & Kultur.
- 20) Timperley, H. (2013). **Det professionella lärandets inneboende kraft**. Lund, Studentlitteratur.
- 21) Wallberg, H. (2019). **Lektionsdesign**. Stockholm, Gothia Fortbildning.
- 22) Wheelan, S. A. (2013). **Att skapa effektiva team**. Lund, Studentlitteratur.
- 23) Wiliam, D. (2013). **Att följa lärande - formativ bedömning i praktiken**. Lund, Studentlitteratur.

*”Vi ska inte tala om eleverna i sig utan om hur de ska undervisas.
Vi ska inte tala om undervisningen i sig utan hur den påverkar eleverna.”*

Helen Timperley

*”Vart ska undervisningen leda?
Vilket lärande ska undervisningen åstadkomma.”*

Åsa Hirsh

Hur kan man se skicklig undervisning i klassrummet?

Det allmändidaktiska observationsunderlaget *Undervisningsskicklighet i praktiken* beskriver iakttagbara lärarakiviteter för tio dimensioner av skicklig undervisning. Det handlar om dimensioner som är återkommande i svensk och internationell forskning om undervisning som leder till lärande – återkommande i olika länder och över tid. Denna forskning är summerad med många exempel i den här boken som också innehåller observationsunderlaget. De iakttagbara lärarakiviteterna är beskrivna på fyra olika nivåer av skicklighet för varje dimension.

Underlaget är uppdelat i två delar:

Lärandeprocesser

Mål som utgångspunkt för lärande
Lärandemiljö
Elevernas delaktighet i lärandet
Synliggörande av lärandet
Användning av respons för lärande

Genomförandet

Lektionens planering och genomförande
Lärarens ledarskap i klassrummet
Stöd till elever med olika behov
Användning av rutiner
Samarbetslärande

Den här boken vänder sig till alla som vill maximera elevernas lärande

genom att omsätta vetenskaplig grund till praktisk handling i varje klassrum.

Den är ett utmärkt verktyg för systematik kring lärares egna reflektioner, kollegialt lärande och pedagogiskt ledarskap.

Urban Hansson och **Bernt Friberg** har under många år mejslat fram observationsunderlaget och innehållet, dokumenterat kopplingen till forskning och prövat underlaget under mer än 1800 lektionsobservationer och därpå följande samtal med varje lärare. De har tillsammans bakgrund från många olika tjänster inom skolområdet, bland annat: lärare, rektor, skolinspektör, handledare och konsult.